

Inleiding

Diversiteit van landbouw, landschap en natuur

Het beeld van het Nederlandse platteland wordt nog grotendeels bepaald door de landbouwkundige activiteiten in de achter ons liggende eeuwen. Streekeigen landschappen, ontstaan door een samenspel van het fysieke milieu ter plaatse en inzichten van lokale boerengemeenschappen. Het resultaat hiervan is terug te vinden in de verkaveling van percelen, de aanwezigheid van de landschapselementen en bijvoorbeeld de bouwstijlen van boerderijen. De variatie hierin is groot. Van schapenboeten en tuinwallen op Texel tot de binnenhofboerderijen en graften in Limburg. Steeds stond daarbij de boer met zijn bedrijfsvoering centraal en waren landbouwproductie en landschap vervlochten. Landschapsbepalende elementen zoals houtwallen fungeerden als veekering en waren een natuurlijke bron voor het verschaffen van materialen. De steeds verdergaande beheersing van productiefactoren zoals waterhuishouding, nutriënten en concurrenten of belagers van gras en gewas heeft er echter toe geleid dat veel landschapselementen hun agrarische functie verloren. Door de ruimtelijke rationaliteit achter de landbouw, waarbij door ruilen, passen en meten ons landschap telkens opnieuw wordt

ingericht, zijn veel van de streekeigen landschapselementen inmiddels uit het landschap verdwenen en neemt de uniformiteit toe*.

Een zelfde redenatie gaat op ten aanzien van het voorkomen van planten en dieren in het landelijk gebied. Dankzij de landbouw kon een aantal soorten zich in de afgelopen eeuwen in ons buitengebied nadrukkelijk manifesteren. Voorbeelden hiervan zijn de 'weidevogels' in de graslanden en specifieke 'akkersoorten' zoals Korenbloem en Patrijs. Het gaat dan veelal om soorten die zijn aangepast aan de dynamiek van de landbouw. Echter door de intensivering van de landbouwkundige activiteiten in de afgelopen decennia, waarbij zaken zoals peilverlaging en het gebruik van meststoffen en bestrijdingsmiddelen een grote vlucht namen, is het leefgebied van veel soorten in omvang en kwaliteit afgenomen. Zelfs deze soorten lijken niet langer in staat in voldoende mate te overleven.

Gelukkig is dit niet het hele verhaal. Inmiddels is het tij in boerenland aan het keren. Verbreding van de landbouw, waarbij niet alleen wordt gekoerst op het verhogen van de productie, maar in toenemende mate aandacht is voor de andere aspecten

* Vergelijk De Snoo & Manhoudt (2002).

van duurzaam ondernemen, staat bij boeren en burgers in de belangstelling. Met name het beheer van natuur en landschap door boeren springt hierbij in het oog. Individuele ondernemers hebben zich verenigd in lokale agrarische natuurverenigingen, waaraan in veel gevallen ook burgers deelnemen die zich willen inzetten voor het behoud van het buitengebied. Er zijn tegenwoordig meer dan 100 agrarische natuurverenigingen in ons land actief en een aanzienlijk deel van onze agrarische cultuurgrond is het werkgebied van deze verenigingen. De agrarische natuurverenigingen hebben hun krachten gebundeld in koepelorganisaties zoals BoerenNatuur en Natuurlijk Platteland. Met het agrarisch natuur- en landschapsbeheer heeft de landbouw weer een nieuw elan gekregen en de betrokken organisaties kunnen worden beschouwd als een spil waar de plattelandsvernieuwing in Nederland om draait.

In dit boekje wordt verslag gedaan van een momentopname van de natuur- en landschapswaarden op een vijftal landbouwbedrijven. Vijf willekeurige plaatsen in Nederland, waar boeren soms al generatie op generatie bezig zijn met een zorgvuldig beheer van hun landerijen. Ze tonen ons een

waaier van mogelijkheden die sterk per streek verschillen. Een zekere volhardendheid en eigenzinnigheid van de ondernemer voor een consequent beheer is daarbij vereist. Immers niet iedere trend vanuit landbouweconomie of regelgeving hoeft te worden gevolgd. Dergelijke inzichten veranderen en blijken soms weinig duurzaam. Kreeg een vader nog een premie voor het opruimen van een houtwal, de zoon plantte met subsidie weer een nieuwe aan. Ook onze eigen waardering voor natuur en landschap is niet statisch. Wat wij nu waardevol achten was 50 jaar geleden heel gewoon, en planten 'veranderen' van onkruiden in kruiden en omgekeerd.

De auteur van het boek zoomt bij zijn inventarisatie in op de botanische waarden van de landbouwbedrijven. Dat is een pré, immers zowel de aanwezige als ook de ontbrekende plantensoorten getuigen van het beheer door de boeren in heden en verleden. De soortenrijkdom op de bezochte bedrijven is groot. Ook worden op alle bedrijven Rode-Lijstsoorten aangetroffen en soms wordt de rijkdom aan planten vergeleken met die van een natuurreservaat. De beschreven plantensoorten zijn waarschijnlijk niet voor iedereen even bekend, maar

komen tot leven als de ecologie en de beheerspraktijk aan de orde komen. Kennis van de factoren die de soortenrijkdom op het landbouwbedrijf bepalen, bijvoorbeeld ten aanzien van de waterhuishouding en de toevoer van nutriënten, is daarbij onontbeerlijk, ook voor de toekomst. Opvallend is dat op veel bedrijven een sterke scheiding tussen de landbouwkundige gronden en natuurlijke elementen wordt gerealiseerd. In de praktijk blijken voedselarme houtwallen samen te kunnen gaan met voedselrijke productiegrond. Dat kan alleen door vakmanschap, waarin bijvoorbeeld zorgvuldig wordt omgegaan met mest. De betekenis hiervan is groot. Soorten van duin- en heide-terreinen blijken niet alleen plaatselijk op de bedrijven voor te komen, maar maken deel uit van levensvatbare kernpopulaties van de soort in Nederland. Ook blijken de inheemse bomen en struiken op de landbouwbedrijven te kunnen fungeren als genetische bronnen voor de regio.

In de beschrijvingen van de vijf bedrijven klinken in de woorden van de auteur op de achtergrond steeds opmerkingen door van de betrokken ondernemers. Telkens geven ze aan dat zij nog veel kansen zien voor het verder vergroten van de natuur- en landschapswaarden op hun bedrijf. Of het nu gaat over het verwijderen van verkeerd aangelegde landschapselementen, het herstel van bestaande houtwallen, of het aanleggen van een iets grotere buffer tussen de poel en productiegrond. Ieder ziet mogelijkheden op zijn eigen bedrijf nu en in de toekomst. Twijfel over de effectiviteit van hun handelen is hierbij niet op zijn plaats.

Geert de Snoo

Hoogleraar Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer WUR